

PODSTAWOWE INFORMACJE O ARMII KRAJOWEJ NA ŚLĄSKU ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM RYBNICKIEGO INSPEKTORATU

WSTĘP

Jeszcze w trakcie kampanii wrześniowej w 1939 roku zaczęto tworzyć polskie organizacje konspiracyjne. Na przełomie 1939 i 1940 roku istniało ich około 150 (łącznie w czasie wojny i okupacji możemy ich naliczyć ponad 300). Największą organizacją konspiracyjną była Armia Krajowa, która pod koniec 1944 roku liczyła około 380 tysięcy żołnierzy. Był to efekt akcji scaleniowej przeprowadzonej na rozkaz premiera rządu na wychodźstwie i Naczelnego Wodza, gen. Władysława Sikorskiego. Zanim zaczęto posługiwać się nazwą Armia Krajowa (14 lutego 1942), organizacją na bazie której ona powstała była Służba Zwycięstwu Polski (SZP), utworzona 26/27 września 1939 roku, tuż przed kapitulacją Warszawy, którą założył gen. Michał Tokarzewski-Karaszewicz. W grudniu 1939 roku zmieniono nazwę SZP na Związek Walki Zbrojnej (ZWZ), której pierwszym komendantem został gen. Kazimierz Sosnkowski a następnie Stefan Rowecki. Po przekształceniu ZWZ w AK kolejnymi dowódcami byli generałowie: Stefan Rowecki ps. Grot - do 30 czerwca 1943 roku, Tadeusz Komorowski ps. Bór - do 2 października 1944 roku, Leopold Okulicki ps. Niedźwiadek - do 19 stycznia 1945 roku. Armia Krajowa była organizacją wojskową stanowiącą integralną część Sił Zbrojnych RP. Podlegała Naczelnemu Wodzowi i Rządowi Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie. W zamierzeniach rządu miała być organizacją ogólnonarodową i ponadpartyjną. Głównym zadaniem AK było prowadzenie walki o odzyskanie niepodległości przez organizowanie i prowadzenie samoobrony i przygotowanie armii podziemnej na okres powstania, które miało wybuchnąć na ziemiach polskich w okresie militarnego załamania Niemiec. W latach 1940-1944 do AK przystąpiły m.in. Organizacja Orła Białego, Tajna Armia Polska, Polska Organizacja Zbrojna "Znak", Gwardia Ludowa PPS-WRN, Tajna Organizacja Wojskowa, Konfederacja Zbrojna, Socjalistyczna Organizacja Bojowa, Polski Związek Wolności oraz częściowo Narodowa Organizacja Wojskowa, Bataliony Chłopskie i Narodowe Siły Zbrojne. Struktura organizacyjna w terenie odpowiadała przedwojnemu podziałowi administracyjnemu. Na terenie województw tworzone okręgi, w powiatach - obwody, w gminie lub kilku gminach - placówki. Armia Krajowa była największą podziemną armią w Europie.

OKRĘG ŚLĄSK ARMII KRAJOWEJ

Okręg Śląsk AK krypt. "Kilof", "Komin", "Kuźnia", "Serce", "Chodnik" obejmował swoim zasięgiem obszar Górnego Śląska, Śląska Cieszyńskiego, Zaolzia i Zagłębia Dąbrowskiego. Okręg Śląski w 1944 roku liczył ponad 500 plutonów i ponad 25 tysięcy ludzi. Posiadał wykwalifikowaną kadrę dowódczą, ale nie posiadał

odpowiedniej liczby broni, by podjąć walkę w całości w wypadku powstania powszechnego .

Komendantami Okręgu śląskiego byli:

- ppor. Józef Korol "Hajducki" „Starosta”,
- ppor. Józef Szmecha „Hutnik”,
- ppłk. Henryk Kowalówka „Topola”,
- ppłk. Paweł Zagórowski „Maciej”,
- mjr (od maja 1944 ppłk. Zygmunt Walter-Janke „Zygmunt”.

Okręg Śląsk dzielił się na inspektoraty:

- Inspektorat Katowice Armii Krajowej "Huta"
- Inspektorat Sosnowiec Armii Krajowej "Przemysł"
 - Podinspektorat Zawiercie
- Inspektorat Bielsko Armii Krajowej "Tkalnia", "Bagno"
- Inspektorat Rybnik Armii Krajowej "Żyrafa", "Rokita", "Kościół", "Plebania", "Raróg"
 - Podinspektorat Cieszyn i Zaolzie "Cis", "Wata"
- Inspektorat Północ Armii Krajowej

RYBNICKI INSPEKTORAT ARMII KRAJOWEJ

Dowódcy Inspektoratu:

- 1940–9 II 1944 roku – por. Władysław Kuboszek "Bogusław";
- II-III. 1944 roku p.o. inspektora Jan Spyra "Lech", "Sablik";
- III.1944–IV.1947 roku – por. Paweł Cierpiół "Makopol", "Pleban"

Zastępcy dowódcy Inspektoratu i szef organizacyjny:

- por. Franciszek Żymełka „Sęp”, „Orlik”, „Rębacz”
XII.1939-XII.1940 i od II.1944 – do aresztowania;
- por. Paweł Cierpiół "Makopol", "Pleban"
IV.1941-II.1944;

Szef wywiadu:

- por. Paweł Cierpiół "Makopol", "Pleban"
V.1940-II.1944;
- pchor. Wiktor Trybuś „Witalis”, „Czarny”
XI.1943 - do aresztowania;

Dowódca oddziałów dywersyjno-sabotażowych:

- por. Wilhelm Pluta „Sód”, „Pion”, „Jorg” (cichociemny)
VI.1944- do ujawnienia;

Kwatermistrz:

- por. Paweł Spyra „Lech” (brak okresu służby)

Szef służby łączności:

- pchor. Bogdan Wyrobek (brak okresu służby)

Kapelan Inspektoratu:

- ks. Józef Kania „Ojciec Michał”, „Michał Krauze”
II.1943-II.1944;

Szef służby sanitarnej:

- dr Eugeniusz Peikert;

Wojskowa Służba Ochrony Powstania:

- st. sierż. Jan Sosna „Sroka”;

Adiutanci:

- por. Władysława Kuboszka (plut. Franciszek Stelmach „Roch”, zastrzelony w lutym 1944r.)
- por. Pawła Cierpiola (Józef Lupa „Tomek”, plut. Franciszek Myśliwiec „Trzon”, „Zeflik”

Sekretariat Inspektoratu:

- Wanda Bocek „Dula”
II.1943-II.1944;
- Franciszka Sosna „Ewa”
II.1941- do ujawnienia

Dowódcy oddziałów partyzanckich i dywersyjno-sabotażowych Inspektoratu „Wędrowcy”:

- sierż. Karol Heller „Mręga”
do czerwca 1943r.;
- ppor. Wiktor Kania „Felek”
VI.1943-VIII.1944;
- Paweł Heczko „Edek”
do końca okupacji;

RYBNICKI INSPEKTORAT ARMII KRAJOWEJ (podział na obwody – baony)

Obwód Rybnicki, krypt. „Klasztor”, I batalion 75 pp.:

- Dowódca obwodu:
vacat;
- I kompania Rybnik:
ppor. Antoni Staier „Lew”, „Feliks”;
- II kompania Żory:
vacat;

Obwód Wodzisławski, krypt. „Kaplica”, II batalion 75 pp.:

- Dowódca obwodu:
ppor. Wilhelm Wawrzyńczyk „Jaś” (1940-1942);
ppor. Antoni Basztoń „Wierzbowy” (1942-1945);

Kwatermistrz:
st. sierż. Paweł Kłosok „Zygma”;
- I kompania Rydułtowy:
Ginter Kraszyna „Grom”, „Romek” (do 1942 roku);
pchor. Henryk Połomski „Szary” (1942-1945);

Kwatermistrz:
Vacat;
- II kompania Wodzisław:
Emil Krzyżak „Grytka”;

Kwatermistrz:
Józef Kruczek „Grażyna”;
- III kompania Biertułtowy:
Alojzy Lasota „Grok”(1942-1945)

Kwatermistrz:
vacat;
- Szef służby sanitarnej:
dr Eugeniusz Peikert (szpital Rydułtowy),
dr Lucjan Mende (legendarny wodzisławski lekarz);
- Kapelan batalionu:
Ks. Karol Pilawa

- Dowódca oddziału dywersyjno-sabotażowego:
ppor. Franciszek Wojtek „Franek”,
st. sierż. Paweł Górecki „Hanys”, „Tur” (poł.1944-1945);

Obwód pszczyński, krypt. „Kobra”, „Kanonka”, III batalion 75pp.:

- Dowódca obwodu:
ppor. Jan Roehrich „Ryś” (do XII 1940 r.),
ppor. Jan Siekierski „Topór”
ppor. Józef Warwas „Erwin Wald”, „Zeflik” (do III 1943 r.),
ppor. Wojciech Gierak „Taraban”,
ppor. Wilhelm Sz wajnoch „Miedzianka”, „Prom”,
- kompania Pszczyna:
ppor. Brunon Pustelnik,
- kompania Bieruń:
Józef Porwit
- kompania Mikołów:
ppor. Józef Warwas „Erwin Wald”, „Zeflik”,
ppor. Wilhelm Sz wajnoch „Miedzianka”, „Prom”,
- kompania Pawłowice:
st. sierż. Karol Markiton „Stanisław”

Obwód raciborsko-kozielski, krypt. „Renifer”, „Kadzidło”, IV batalion 75 pp.

- Dowódca obwodu:
ppor. Franciszek Żymełka „Rębacz”, „Sęp” (do aresztowania w XII.1940r.),
por. Serafin Myśliwiec „Krwawnik”, „Dębicz”, „Adam Rajski” (1941-1945)
- Dowódca kompanii:
ppor. Józef Gawliczek „Ryś”

Podinspektorat cieszyńsko-zaolziański, krypt. „Wata”

- Dowódca podinspektoratu:
Leopold Hałaczek „Tadek”, „Góra”, „Herman”, „Leopold Wala”
(V.1941-I.1943);
ppor. Stefan Dąbrowski „Kowal”;

Roman Motyka „Kopaczka”;

- Szef wywiadu:
Jan Margiciok „Mazur”, „Mały”, „Skowronek”, „August”, „Hans Joeschke”
(V.1941-I.1943)
- oddział wywiadu północny:
Teofil Wita „Waligóra”, „Gruby”, „Skat”, „Jurek”
- oddział wywiadu południe:
Walter Stefek „Sęp”
- Kapelan podinspektoratu:
ks. Józef Adamecki

Obwód Jabłonków, kryptonim „Wylew”:

- Dowódca:
ppor. Jan Matuszek
Walter Stefek „Sęp”

Obwód Cieszyn, kryptonim „Wahadło”:

- Dowódca:
ppor. Józef Kominek „Stefan”,
por. Adam Gaś „Kubicz”, „Kubica”
- kompania Strumień:
ppor. Rudolf Rychlik
- 3 kompania 3 batalionu 4 Pułku Strzelców Podhalańskich:
ppor. Ernest Szyciczek
(IV.1942-VI.1943)

Obwód Karwina, kryptonim „Węgiel”:

- Teofil Wita „Waligóra”, „Skat”, „Tadek”
- ppor. Leon Michalik.

Działalność Rybnickiego Inspektoratu Armii Krajowej wysoko ocenili gen. Stanisław Roztworowski ps. „Odra”, pełniący funkcję inspektora Komendy Głównej AK na obszarze Krakowa i Śląska oraz mjr Zygmunt Walter-Janke „Zygmunt”, komendant Okręgu Śląskiego AK. Inspekcja miała miejsce latem 1943 roku. Do spotkania z dowództwem Rybnickiego Inspektoratu AK doszło w Rybniku. „W Rybniku przejęła nas sztafeta Inspektoratu. Na naszą kwaterę przyjechał w nocy inspektor por. Władysław Kuboszek ps. Rogosz i jego zastępca ppor. Paweł Cierpiot ps. Ren. Gen. „Odra” przebywał w Inspektoracie trzy czy cztery dni. Sprawdził plan „W” Inspektoratu, rozmawiał z

komendantami Obwodów. Z przedstawionego schematu organizacyjnego wybrał kilku dowódców plutonów i pojechaliśmy do nich. Zobaczył rzetelną pracę. Nigdzie nie natrafił na słowa bez pokrycia. Co było w planach, potwierdzał stan w terenie.” (Zygmunt Walter-Janke, W Armii Krajowej na Śląsku, Katowice 1986).

PODSUMOWANIE

19 stycznia 1945 roku gen. Leopold Okulicki – ostatni dowódca Armii Krajowej wydał rozkaz o rozwiązaniu organizacji. Ostatni rozkaz ogłoszony został w ostatnim numerze (317) „Biuletynu Informacyjnego”. Dowódca AK nakazywał podkomendnym: „dalszą swą pracę i działalność prowadźcie w duchu odzyskania pełnej niepodległości państwa polskiego i ochrony ludności przed zagładą”. W związku z rozkazem wielu żołnierzy AK ujawniła się. Niestety znacząca ich część została aresztowana. Pozostali postanowili dalej walczyć o niepodległą Polskę między innymi w ramach organizacji „NIE”. Znamy ich jako Żołnierzy Wyklętych, Żołnierzy Niezłomnych. Wśród nich byli również AK-owcy z Rybnickiego Inspektoratu, którzy nie godzili się z dominacją i uzależnieniem Polski od Związku Radzieckiego.

Opracował na podstawie poniższych źródeł:

Grzegorz Kamiński

Bibliografia:

Borodziej Włodzimierz, Chmielarz Andrzej, Friszke Andrzej, Kunert Andrzej Krzysztof, *Polska Podziemna 1939-1945*, Warszawa 1991.

Brzost Mieczysław, *Straż nad Odrą i Olzą*, Jastrzębie Zdrój 1991.

Brzost Mieczysław, *Rybnicki Inspektorat Armii Krajowej*, Katowice 1995.

Danowska-Żdziebło Helena, Musioł Józef, „Kordian” i Helena czyli historia miłości ze zbrodnią Państwa w tle, Koszęcin 2011.

Hojka Piotr, *Wodzisław Śląski i ziemia wodzisławska w czasie II wojny światowej*, Wodzisław Śląski 2011.

Musioł Józef, *Ludzie tej ziemi*, Warszawa 1974.

Musioł Józef, *Od Wallenroda do Kordiana. Dramatyczne Ślązaków wybory*, Katowice 2000.

Walter-Janke Zygmunt, *W Armii Krajowej na Śląsku*, Katowice 1986.